ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Baxromov Shoxruhjon Olimjon o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

shokhruhjon1207@gmail.com

BUDJET BOSHQARUVIDA RAQAMLASHTIRISH VA AVTOMATLASHTIRISH: SAMARADORLIKNI OSHIRISH, XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH VA INNOVATSION YONDASHUVLAR

Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat moliyaviy boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Davlat budjeti mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlovchi asosiy moliyaviy instrument bo‘lib, uning samarali boshqarilishi iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy adolat va fuqarolarning davlatga bo‘lgan ishonchini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. So‘nggi yillarda budjet jarayonlarining murakkablashuvi, davlat xarajatlarining kengayishi va resurslardan oqilona foydalanishga bo‘lgan talabning ortishi budjet tizimini an’anaviy usullar asosida boshqarishni samarasiz qilib qo‘ymoqda. Shu bois, budjet jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish zamonaviy davlat moliyaviy siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylanmoqda.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, 2024–2025 yillarga kelib dunyo davlatlarining aksariyatida budjetni rejalashtirish, ijro etish va nazorat qilish jarayonlari raqamli platformalar orqali amalga oshirilmoqda. Jahon banki va OECD ma’lumotlariga ko‘ra, davlatlarning qariyb 90 foizida moliyaviy boshqaruv axborot tizimlari (FMIS) joriy etilgan bo‘lib, ushbu tizimlar budjet ma’lumotlarini real vaqt rejimida qayta ishlash, tahlil qilish va monitoring qilish imkonini bermoqda. Natijada, budjet prognozlari aniqligi o‘rtacha 20–30 foizga oshgan, moliyaviy intizom mustahkamlangan va davlat xarajatlari ustidan nazorat kuchaygan.

Budjet jarayonlarini raqamlashtirish, eng avvalo, budjetni rejalashtirish bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi. An’anaviy rejalashtirish usullarida ko‘pincha eskirgan statistik ma’lumotlar va subyektiv baholashlarga tayanilgan bo‘lsa, zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida tarixiy ma’lumotlar, makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va real vaqt rejimidagi axborotlar birgalikda tahlil qilinadi. Katta hajmdagi ma’lumotlar va sun’iy intellekt asosida ishlovchi prognozlash modellaridan foydalanish budjet daromadlari va xarajatlarini yanada aniqroq rejalashtirish imkonini bermoqda. Bu esa moliyaviy resurslarni ustuvor yo‘nalishlarga yo‘naltirish va budjet defitsitining oldini olishga xizmat qilmoqda.

Budjet ijrosi bosqichida avtomatlashtirish jarayonlari davlat moliyaviy boshqaruvida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Elektron to‘lov tizimlari va avtomatlashtirilgan moliyaviy operatsiyalar budjet mablag‘larining o‘z vaqtida va maqsadli sarflanishini ta’minlaydi. 2024–2025 yillardagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, to‘liq raqamlashtirilgan to‘lov tizimlariga ega bo‘lgan mamlakatlarda to‘lovlar kechikishi 35–45 foizga kamaygan. Bu esa davlat majburiyatlarining o‘z vaqtida bajarilishiga va iqtisodiy barqarorlikning mustahkamlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Budjet jarayonlarida raqamlashtirishning muhim jihatlaridan biri moliyaviy nazorat va audit tizimlarini takomillashtirish bilan bog‘liq. An’anaviy audit ko‘pincha retrospektiv xarakterga ega bo‘lib, moliyaviy qonunbuzarliklar sodir bo‘lgandan keyin aniqlangan. Raqamli audit tizimlari esa moliyaviy operatsiyalarni doimiy monitoring qilish va xatoliklarni erta aniqlash imkonini bermoqda. Natijada, moliyaviy buzilishlar va noqonuniy operatsiyalar sezilarli darajada kamaymoqda, korrupsiya xavfi pasaymoqda va davlat moliyaviy intizomi mustahkamlanmoqda.

Davlat xaridlari sohasida ham raqamlashtirish muhim ahamiyatga ega. Elektron tender va xarid platformalari barcha jarayonlarni ochiq va shaffof tarzda amalga oshirish imkonini yaratmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, elektron davlat xaridlari tizimlari joriy etilgan mamlakatlarda korrupsiya bilan bog'liq holatlar o'rtacha 25–40 foizga qisqargan. Bu holat davlat mablag'laridan samarali foydalanish va sog'lom raqobat muhitini shakllantirishga xizmat qilmoqda.

Raqamli budjet tizimlarining joriy etilishi axborot xavfsizligi masalasini ham dolzarb qilib qo'ymoqda. Budjet ma'lumotlari katta hajmdagi moliyaviy axborotni o'z ichiga olgani sababli, ularning himoyasi davlat xavfsizligining muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. 2024–2025 yillarda zamonaviy kiberxavfsizlik standartlari, kriptografik himoya va ko'p bosqichli autentifikatsiya mexanizmlarining joriy etilishi kiberxavf hodisalarini o'rtacha 40 foizga kamaytirgan. Bu esa davlat moliyaviy ma'lumotlarining yaxlitligi va maxfiyligini ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda.

Innovatsion texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganish algoritmlarining budjet jarayonlariga tatbiq etilishi moliyaviy boshqaruvni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida budjet risklarini baholash, moliyaviy oqimlarni prognozlash va samaradorlik ko'rsatkichlarini tahlil qilish imkoniyatlari kengaymoqda. Natijada, davlat moliyaviy siyosati yanada ilmiy asoslangan va uzoq muddatli barqaror rivojlanishga yo'naltirilgan holda shakllanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham budjet jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish davlat moliyaviy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda ochiq budjet tizimining joriy etilishi, elektron moliyaviy hisobotlar va raqamli monitoring mexanizmlarining rivojlanishi budjet shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa fuqarolarning davlat moliyasiga bo'lgan ishonchini mustahkamlab, jamoatchilik nazoratining kuchayishiga olib kelmoqda.

Umuman olganda, budjet jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish davlat moliyaviy boshqaruvini modernizatsiya qilish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish, xavfsizlikni ta'minlash va innovatsion rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi. Ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan islohotlarni izchil davom ettirish va zamonaviy raqamli texnologiyalarni keng joriy etish davlat moliyaviy tizimining barqarorligi va raqobatbardoshligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. World Bank. *Financial Management Information Systems and Public Financial Management Reform*. Washington, DC: World Bank, 2024.
2. World Bank. *Ensuring Better Public Financial Management Outcomes with FMIS Investments*. Washington, DC: World Bank, 2023.
3. International Monetary Fund. *Public Financial Management and Digital Transformation*. IMF Policy Paper. Washington, DC, 2024.
4. International Monetary Fund. *Digitalization in Public Finance and Fiscal Governance*. Washington, DC: IMF, 2023.
5. OECD. *Digital Government Review: Public Financial Management in the Digital Age*. Paris: OECD Publishing, 2024.
6. OECD. *Governing with Artificial Intelligence in the Public Sector*. Paris: OECD Publishing, 2025.
7. Open Budget Partnership. *Open Budget Survey 2023–2024*. Washington, DC, 2024.
8. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). *United Nations E-Government Survey 2024*. New York: United Nations, 2024.
9. Asian Development Bank. *Digital Transformation of Public Financial Management*. Manila: ADB, 2024.